

ARBORELE GENEALOGIC AL APARIȚIEI, DEZVOLTĂRII ȘI REGLEMENTĂRII PRINCIPIILOR DREPTULUI ELECTORAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dumitru JELESCU

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova,

e-mail: dumitrujelescu@ymail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7460-0784>

În prezentul articol este abordată și explicată problema genezei arborelui genealogic al apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova. În acest scop, s-a recurs la genealogie pentru a vedea dacă în cadrul ei au fost tratate sau nu aceste principii. Drept urmare, am constatat că în cadrul ei nu au fost abordate apariția, dezvoltarea și reglementarea principiilor dreptului electoral, în particular, în Republica Moldova sau în alte state. Totuși, credem că ideea despre evoluție, geneză, scopul studiului, metodele, uneltele, materialele folosite etc. este binevenită și că, după analogie, ea poate fi aplicată la cercetarea apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: arbore genealogic, geneză, principii, drept electoral, reglementarea principiilor dreptului electoral, Republica Moldova.

THE GENEALOGICAL TREE OF THE APPEARANCE, DEVELOPMENT AND REGULATION OF THE PRINCIPLES OF ELECTORAL RIGHTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The article addresses and explains the problem of the genesis of the genealogical tree of the emergence, development and regulation of the principles of electoral law in the Republic of Moldova. For this purpose, the genealogy was resorted to to see whether or not these principles were dealt with within it. As a result, we found that the emergence, development and regulation of the principles of electoral law were not dealt with, in particular, in the Republic of Moldova or in other states. However, we believe that the idea of evolution, genesis, purpose of study, methods, tools, materials used, etc. is welcome and that, by analogy, it can be applied to the research of the emergence, development and regulation of the principles of electoral law in the Republic of Moldova.

Keywords: genealogical tree, genesis, principles, electoral law, regulation of electoral law principles, Republic of Moldova.

ARBRE GÉNÉALOGIQUE DE L'ÉMERGENCE, DU DÉVELOPPEMENT ET DE LA RÉGLEMENTATION DES PRINCIPES DU DROIT ÉLECTORAL EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article aborde et explique le problème de la genèse de l'arbre généalogique de l'émergence, du développement et de la régulation des principes du droit électoral en République de Moldova. A cette fin, la généalogie a été utilisée pour voir si ces principes y étaient traités ou non. En conséquence, nous avons constaté qu'il ne traitait pas de l'émergence, du développement et de la réglementation des principes de la loi électorale, en particulier en République de Moldova ou dans d'autres états. Cependant, nous pensons que l'idée d'évolution, de genèse, de but de l'étude, de méthodes, d'outils,

de matériaux utilisés, etc. is bienvenue et que, par analogie, il peut être appliqué à la recherche de l'émergence, du développement et de la régulation des principes du droit électoral en République de Moldova.

Mots-clés: *arbre généalogique, genèse, principes, loi électorale, réglementation des principes de la loi électorale, République de Moldova.*

ГЕНЕАЛОГИЧЕСКОЕ ДРЕВО ВОЗНИКНОВЕНИЯ, РАЗВИТИЯ И РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИНЦИПОВ ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В статье рассматривается и разъясняется проблема генезиса генеалогического древа возникновения, развития и регламентирования принципов избирательного права в Республике Молдова. С этой целью, мы обратились к генеалогии, чтобы установить, учитываются ли в ней эти принципы. В результате, мы обнаружили, что возникновение, развитие и регламентация принципов избирательного права не рассматривались в её рамках, в частности, в Республике Молдова или в других странах. Однако, мы считаем, что идея эволюции, генезиса, цели исследования, методов, инструментов, используемых материалов и т. д. подходящая и что, по аналогии, её можно применить к исследованию возникновения, развития и регулирования принципов избирательного права в Республике Молдова.

Ключевые слова: *генеалогическое древо, генезис, принципы, избирательное право, регулирование принципов избирательного права, Республика Молдова.*

Introducere

Pentru a vorbi despre geneza/apariția, dezvoltarea și reglementarea principiilor dreptului electoral în Republica Moldova, vom apela succint la genealogie, la metodele ei, la istorie ca să vedem dacă în cadrul ei au fost sau nu tratate aceste principii.

Genealogia (din greacă: γενεαλογία, din γένος *genos* - rasă, familie; λόγος *logos* - cuvânt, învățătură, știință) este una dintre cele mai vechi, dar și printre cele mai importante, științe auxiliare ale istoriei, având drept scop studiul nașterii și evoluția familiilor, înrudirile care se stabilesc între persoanele unei epoci, evoluția acestor înrudiri în timp, precum și rolul pe care aceste înrudiri îl joacă în desfășurarea evenimentelor istorice. *Metodele de cercetare* ale genealogiei sunt cele analitice, prin care se stabilește tabla ascendenților și cele sintetice, prin care se stabilește tabla descendenților [1]. Uneltele genealogiei sunt, în special, registrele de stare civilă, registrele parohiale, testamentele, pomelnicele, actele de înnobilitare sau de punere în posesie, actele judecătorești, registrele de ranguri nobiliare, foile de zestre, inscripțiile funerare, pisaniile etc. Această

știință își are rădăcinile, probabil, undeva în preistorie, unde legăturile de rudenie și descendența din strămoși comuni sau din totem fundamentau societatea și relațiile între membrii ei. În protoistorie și în perioada veche, odată cu apariția scrisului, în genealogie începe să se manifeste vizibil preocuparea anumitor familii de a-și venera strămoșii sau de a-și arăta obârșia socială. În Imperiul Roman *arborele familiei și cartea casei* erau indispensabile oricărei familii nobile. În perioada medievală, genealogia cunoaște o nouă perioadă de înflorire datorită relațiilor sociale stricte, însă prima lucrare cu caracter genealogic cunoscută este *Incunabulum anonim*, apărută în 1467 la Strasbourg. După acest moment întreaga Europă este cuprinsă de o frenezie a tipăriturilor cu tabele genealogice, printre cele mai importante fiind *Thesaurus Principum* a lui Eyzinger (1591) și opera în cinci volume a lui Hyronymus Hennigs publicată în 1598. Stabilirea primelor norme, principii și reguli de abordare a genealogiei se fac abia în secolul al XVII-lea prin contribuțiile unor genealogiști ca André Duchesne (Cheneus), Claude-François Ménesrier, Jean Le Laboureur, Sir William Dagdale etc,

însă fundamentarea genealogiei ca știință auxiliară a istoriei o face germanul Johann Hübner în seria de lucrări publicate între anii 1725 - 1731. Opera acestuia este continuată de Johann Christof Gatterner care, urmând principiile predecesorilor săi, introduce cursuri de genealogie la Universitatea de la Göttingen, fiind cel care publică în 1788 primul curs universitar al acestei noi discipline. În secolul XIX această știință se dezvoltă foarte mult, în special după tratatul lui Ottokar Lorenz *Lehrbuch des gesamten wissenschaftlichen Genealogie* [1].

După cel de al Doilea Război Mondial, cercetările în domeniu s-au intensificat și sunt create primele instituții specializate (Centre Généalogique de Paris, Office généalogique et héraldique de Belgique). Pe plan internațional, este înființată *Comisia Internațională de Științe Genealogice și Heraldice* afiliată *Comitetului Internațional de Științe Istorică*, care publică anuarul *L'Intermediare des généalogistes*, iar o dată la doi ani organizează un congres internațional [1].

În România, genealogia este cunoscută încă din perioada medievală din actele de cancelarie, pe baza stabilirii succesiunii se fixau moștenirile drepturile asupra pământului. Primele cercetări genealogice cu caracter științific apar în opera lui Dimitrie Cantemir care încearcă să schițeze un istoric al familiilor boierilor moldoveni [1].

În 1787 banul Mihail Cantacuzino concepe *Genealoghia Cantacuzinilor*, lucrarea însă va rămâne în manuscris până la publicarea ei abia un secol mai târziu, în 1884 [1].

O lucrare deosebit de importantă pentru dezvoltarea genealogiei în Țările Române o constituie *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane*, elaborată între 1844 și 1856 de paharnicul Constantin Sion și publicată la Iași în 1892 de istoricul Gheorghe Ghibănescu [1]. Printre istoricii de la începutul secolului XX care au studiat familiile nobiliare române îi putem enumera pe Ni-

colae Iorga și Octav George Lecca, însă cel care fundamentează științific această ramură a istoriei este Ștefan Dimitrie Grecianu, care publică „*Genealogiile documentate ale familiilor boierești*” în trei volume, proiect monumental rămas însă neterminat datorită morții premature a autorului. [1]. La Iași, între 1912 și 1913, apare prima publicație de specialitate *Arhiva Genealogică* (apar numai 11 numere), iar încercarea de relansare din 1944 sub numele de *Arhiva Genealogică Română*, fiind un eșec, oprindu-se editarea ei după primul număr. În 1970 ia ființă la București *Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie din cadrul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”*. Între 1943 și 1945 a funcționat la Iași *Cercul Genealogiștilor Români*. Unul din membrii fondatori a fost Theodor Râșcanu. În 1999, tot la Iași, a fost înființat *Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”*. Printre membrii fondatori se numără: Ștefan Andreescu, Dan Cernovodeanu, Paul Cernovodeanu (președinte), Ștefan S. Gorovei (vicepreședinte), Mihai Dimitrie Sturdza, Mircea Ciubotaru, Maria Dogaru, Ioan Drăgan, Nicolae Edroiu, Constantin Ittu, Jean Nicolas Mănescu, Ioan Aurel Pop, Adrian Andrei Rusu, Maria Magdalena Székely, Silviu Tabac, Mihai-Răzvan Ungureanu, Vasile Docea, Marcel Lutic, Silviu Văcaru și Petronel Zahariuc. Printre genealogiștii români mai importanți se află: Gheorghe Ghibănescu, Gheorghe G. Bezviconi, Sever I. Zotta, Radu Rosetti, Theodor Râșcanu, Ioan Filitti, George D. Florescu, Dan Pleșia, Ștefan S. Gorovei, Paul Cernovodeanu, Dan Berindei, Mihai Dimitrie Sturdza, George Felix Tașcă [1].

Genealogia, ca manifestare a omului de a urmări curgerea unui neam, apare ca o treaptă obligatorie în evoluția sa spirituală și o urmare firească a unui ancestral cult al strămoșilor găsit în orice cultură umană [1].

În Republica Moldova se editează revista „*Studii de arhondologie și genealogie*”, la care colaborează

cei mai prestigioși genealogiști moldoveni: Sergiu Bacalov (redactor-șef), Dinu Poștarencu, Alexandru Furtună, Valentin Tomuleț, Alla Cestina, Teodor Candu, Ivan Duminica, Stepan Bulgar etc. [1].

Așadar, din relatarea cu privire la genealogie, metodele și istoria ei putem constata că în cadrul ei nu au fost tratate apariția, dezvoltarea și reglementarea principiilor dreptului electoral, în particular, în Republica Moldova sau în alte state. Totuși, credem că ideea despre evoluție, geneză, scopul studiului, metodele, uneltele, materialele folosite etc. este binevenită și că, după analogie, poate fi aplicată la cercetarea apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova. Să urmărim, deci, treptat această geneză.

Geneza etapelor principiilor dreptului electoral în Republica Moldova

1. Principiile dreptului electoral în perioada antică a statului geto-dac

(sec.I î.Hr. – sec II d. Hr.)

În această perioadă au apărut normele de drept electoral nescrise, adoptate prin tradiție, datină, obiicei, uz, ipotetic – cutuma. Regele era ales în baza principiilor democrației militare. În perioada formării statului dac independent și centralizat au început să fie practicate pentru prima dată *alegerile*, și anume alegerile regilor și preoților. Aceștia erau aleși dintre „cei mai aleși” geți, numiți tarabostes. Regii și preoții erau aleși, totuși, în baza anumitor criterii, deși necunoscute, nescrise [2, pp. 3, 4, 5, 6, 10], [3], [4, p. 71].

2. Principiile dreptului electoral în Dacia romană

(sec.III d. Hr. – sec.IV)

În această perioadă dreptul electoral era interzis sub orice formă și, deci, nu existau nici un fel de principii ale acestui fel de drept [2, pp. 11, 12], [3], [5].

3. Principiile dreptului electoral în evul mediu

(sec.IV – sec.XIV)

Obștea se administra pe baze electivive și își alegea organele de conducere în mod practic, conducându-se de anumite principii nescrise ale dreptului electoral, cum ar fi: obligativitatea alegerilor, oportunitatea fixării alegerilor, caracterul teritorial al alegerilor [2, pp. 17-27], [6, pp. 102-104], [7].

4. Principiile dreptului electoral până la instaurarea dominației otomane

(sec. al XIV-lea – sec. al XVI-lea)

Deși au apărut unele izvoare scrise, cum ar fi gramele cancelariei domnești, despre dreptul electoral și principiile lui încă nu se scria nicăieri [2, pp. 33, 34, 36-42], [9, pp. 109, 113, 114, 115], [8, pp. 65, 67, 68, 77, 82, 83, 115].

5. Principiile dreptului electoral în timpul dominației otomane

(mij. sec. XVI – sec. XVII)

Sistemul electiv-ereditar a fost deteriorat. Principalul factor de desemnare a domnitorului devine Imperiul Otoman, care schimba foarte des domnitorii. Astfel, nu mai erau respectate nici un fel de principii electivive. Dreptul electoral lipsea cu desăvârșire [8, pp. 141], [2, pp. 52, 53, 54, 55, 57, 69, 70, 71], [10, pp. 16-17].

6. Principiile dreptului electoral în timpul regimului fanariot

(sec XVIII – înc. sec. XIX)

S-a menținut regimul turco-fanariot. Domnitorii, Sfatul domnesc (divanul), dregătorii, pârçălabii, ispravnicii, vorniceii, membrii acelu sau altui organ de conducere erau numiți de Poarta otomană. Cât privește evoluția dreptului și despre dreptul electoral – nici pomină [2, pp. 69, 70 71, 72], [8, p. 152].

7. Principiile dreptului electoral în timpul tranziției de la evul mediu la perioada modernă

Domnii erau aleși dintre marii boieri de către Adunarea Obștească Extraordinară, confirmați de către Poartă și comunicați Rusiei [9, p. 254]. Sfatul orășenesc era ales de locuitori, iar alegerea era întărită de domn, care numea dintre cei aleși un pri-

mar [2, p. 82]. Satele se aflau sub conducerea vorniceilor. Regulamentele organice erau adoptate cu încuviințarea unor puteri străine (Rusiei și Turciei), fără consultarea și acordul poporului și nu conțineau dispoziții privitoare la drepturi și libertăți [8, p. 166]. Regulamentele organice conțineau dispoziții prin care au fost introduse primele principii de drept constituțional în istoria legislației din Moldova și Țara Românească, cum ar fi principiul separației puterilor în stat, punând astfel bazele instituțiilor moderne în cele două țări [11]. În Regulamente, însă, lipseau dispozițiile referitoare la principiile dreptului electoral. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost adoptată „*Legea electorală*” (1864) [12] și „*Constituția României*” (1866) [13], dar care au fost sancționate de domnitor.

8. Principiile dreptului electoral în perioada contemporană

(înc. sec XX – prezent)

Constituția României din 1923 [14], prevedea alegerea deputaților de către cetățenii majori prin vot universal, egal, direct, obligator și secret pe baza reprezentării minorității. Constituția RASSM din 1925 [15; 16; 17], nu cuprindea norme care ar fi reglementat procesul electoral. Potrivit Constituției României [14], Adunarea Deputaților era aleasă de cetățenii români cu drept de vot care au atins vârsta de 30 de ani și prin instituirea censului de capacitate, care excludea din alegeri analfabeții. Constituția RASSM din 1938 [16; 17; 18], a introdus dreptul la vot universal, direct, egal și cu scrutin secret. Conform Constituției RSSM din 1941 [16; 17; 19], alegerea deputaților în Sovietul Suprem al RSSM, în sovietele județene, raionale, orașenești, de orașel și satești se efectua prin votul universal, egal, direct și secret. Potrivit Constituției RSSM din 1978, [16; 17; 20], deputații erau aleși prin vot universal, egal, direct și secret. Constituția Republicii Moldova din 1994 a creat condițiile necesare pentru constituirea dreptului electoral în calitate de subramură autonomă a dreptului constituțional, în

care este proclamat dreptul de vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat [17; 21]. Codul electoral al RM din 1997 garantează procesul democratic și legitim de exprimare a voinței libere de către cetățeni în procesul de formare a organelor reprezentative centrale și a organelor de autoadministrare locală (votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat), edificarea unui sistem electoral unitar, coordonat, optimal balansat, necontradictoriu, care ar reflecta natura structurii unitare a statului și, totodată, ar garanta stabilitate și preemțiune în activitatea autorităților publice centrale și locale [22]. Codul electoral al RM din 2022 prevede ca „în situații excepționale, cum ar fi pandemie, stare de urgență, în unele circumscripții electorale, alegerile se vor putea desfășura pe parcursul a două zile (sâmbătă și duminică), prin derogare de la regula generală. Acest lucru urmează să fie stabilit prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale, cu cel puțin 25 de zile înainte de ziua alegerilor. Totodată, pentru a facilita accesul alegătorilor la procesul electoral, cetățenilor li se va oferi dreptul de a vota atât în baza buletinului sau a buletinului provizoriu de identitate, cât și în baza pașaportului, indiferent de tipul scrutinului. Documentul mai stabilește principii clare privind reflectarea alegerilor de către mijloacele de informare în masă. Instituțiile mass-media vor avea obligația de a respecta principiile de echitate, echilibru și imparțialitate în contextul mediatizării campaniilor electorale. În caz contrar, acestea riscă să fie sancționate gradual de către Consiliul Audiovizualului [23].

Principiile dreptului electoral la etapa actuală

Aceste principii sunt clasificate în funcție de destinația și interdependența acestora în mecanismul organizatorico-juridic de reglementare a raporturilor de drept electoral în: a) *principiile organizării și desfășurării alegerilor*; b) *principiile participării cetățenilor Republicii Moldova la alegeri*; c) *principiile complementare* [16; 17].

a) principiiile organizării și desfășurării alegerilor la etapa actuală

Acestea sunt: Obligativitatea alegerilor; Autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor; Periodicitatea alegerilor; Oportunitatea fixării alegerilor; Libertatea alegerilor; Alternativitatea alegerilor; Competitivitatea alegerilor; Admisibilitatea diferitor sisteme electorale; Independența organelor electorale; Distribuirea competențelor între subiecții procesului electoral; Interdicția desfășurării concomitente a alegerilor și referendumului; Principiile complementare cu privire la alegeri [16, 17].

b) principiiile participării cetățenilor la vot la etapa actuală

Acestea presupun: Universalitatea dreptului electoral; Egalitatea dreptului electoral; Votarea directă; Secretul votului; Libertatea exprimării opțiunii electorale.

c) principiiile totalizării și verificării rezultatelor votării la etapa actuală

Codul electoral al RM (cap. 10 redacție veche) prevede numărarea voturilor și totalizarea rezultatelor / (cap.11 redacția nouă) – numărarea și stabilirea rezultatelor alegerilor. Implicit, această etapă decisivă, care încununează opera votului, dar și a alegerilor, de asemenea, presupune elaborarea, dezvoltarea și reglementarea în continuare a principiilor dreptului electoral, și anume a *principiilor totalizării și verificării rezultatelor votării*, fundamentate și propuse de autorul actualei lucrări: Principiul integrității procedurii de numărare a voturilor; Principiul înregistrării exacte a rezultatelor votării; Principiul integrității procedurii de centralizare a rezultatelor votării; Principiul numărării paralele a voturilor; Principiul calculării veridice a rezultatelor votului electronic; Principiul anunțării corecte a rezultatelor votării; Principiul publicării la timp a rezultatele oficiale ale votării; Principiul verificării rezultatelor votării; Principiul confirmării rezultatelor votării [24].

Drept urmare a respectării principiului genetic/is-toric în studierea apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova, *Arborele genealogic* se prezintă astfel.

Dat fiind faptul că, potrivit DEX-ului, *Arbore genealogic* înseamnă o reprezentare grafică (de obicei sub forma unui *copac cu ramuri*) înfățișând filiația și gradul de înrudire, un tablou al cunoștințelor omenești sub *formă de copac*, *Arborele genealogic* al *apariției, dezvoltării și reglementării* principiilor dreptului electoral în Republica Moldova, în viziunea subsemnatului, poate fi reprezentat astfel.

Schema//organigrama „Arborelui genealogic al apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova”
(Notă: a se citi de jos în sus, de la rădăcinile arborelui spre vârful lui)

Condițiile implementării principiilor electorale
Principiul confirmării rezultatelor votării
Principiul verificării rezultatelor votării
Principiul publicării la timp a rezultatele oficiale ale votării
Principiul anunțării corecte a rezultatelor votării
Principiul calculării veridice a rezultatelor votului electronic
Principiul numărării paralele a voturilor
Principiul integrității procedurii de centralizare a rezultatelor votării
Principiul înregistrării exacte a rezultatelor votării
Principiul integrității procedurii de numărare a voturilor

Principiiile totalizării și verificării rezultatelor votării la etapa actuală

Libertatea exprimării opțiunii electorale
Secretul votului
Votarea directă
Egalitatea dreptului electoral
Universalitatea dreptului electoral

Principiile participării cetățenilor la vot la etapa actuală

Principiile complementare cu privire la alegeri
Interdicția desfășurării concomitente a alegerilor și referendumului

Distribuirea competențelor între subiecții procesului electoral

Independența organelor electorale

Admisibilitatea diferitor sisteme electorale

Competitivitatea alegerilor

Alternativitatea alegerilor

Libertatea alegerilor

Oportunitatea fixării alegerilor

Periodicitatea alegerilor

Autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor

Obligativitatea desfășurării alegerilor

Principiile organizării și desfășurării alegerilor la etapa actuală

Principiile dreptului electoral la etapa actuală

Constituția României din 1923 prevedea alegerea deputaților de către cetățenii majori prin vot universal, egal, direct, obligator și secret pe baza reprezentării minorității. Constituția RASSM din 1925 nu cuprindea norme care ar fi reglementat procesul electoral. Potrivit Constituției României, Adunarea Deputaților era aleasă de cetățenii români cu drept de vot care au atins vârsta de 30 de ani și prin instituirea censului de capacitate, care excludea din alegeri analfabeții. Constituția RASSM din 1938 a introdus dreptul la vot universal, direct, egal și cu scrutin secret. Conform Constituției RSSM din 1941, alegerea deputaților în Sovietul Suprem al RSSM, în sovietele județene, raionale, orășenești, de orășel și satești se efectua prin votul universal, egal, direct și secret. Potrivit Constituției RSSM din 1978, deputații erau aleși prin vot universal, egal, direct și secret. Constituția Republicii Moldova din 1994 a creat condițiile necesare pentru constituirea dreptului elec-

toral în calitate de subramură autonomă a dreptului constituțional, în care este proclamat dreptul de vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Codului electoral al RM din 1997 garantează procesul democratic și legitim de exprimare a voinței libere de către cetățeni în procesul de formare a organelor reprezentative centrale și a organelor de autoadministrare locală (votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat), edificarea unui sistem electoral unitar, coordonat, optimal balansat, necontradictoriu, care ar reflecta natura structurii unitare a statului și, totodată, ar garanta stabilitate și preemțiune în activitatea autorităților publice centrale și locale.

Domnii erau aleși dintre marii boieri de către Adunarea Obștească Extraordinară, confirmați de către Poartă și comunicați Rusiei. Sfatul orășenesc era ales de locuitori, iar alegerea era întărită de domn, care numea dintre cei aleși un primar. Satele se aflau sub conducerea vorniceilor. Regulamentele organice erau adoptate cu încuviințarea unor puteri străine (Rusia și Turcia), fără consultarea și acordul poporului și nu conțineau dispoziții privitoare la drepturi și libertăți. Regulamentele organice conțineau dispoziții prin care au fost introduse primele principii de drept constituțional în istoria legislației din Moldova și Țara Românească, cum ar fi principiul separației puterilor în stat, punând astfel bazele instituțiilor moderne în cele două țări. În Regulamente, însă, lipseau dispozițiile referitoare la principiile dreptului electoral. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost adoptată „Legea electorală” (1864) și „Constituția României” (1866), dar care au fost sancționate de domnitor.

Principiile dreptului electoral în perioada contemporană (înc. sec XX – prezent)

Principiile dreptului electoral în timpul tranziției de la evul mediu la perioada modernă.

S-a menținut regimului turco-fanariot. Domnitorii, Sfatul domnesc (divanul), dregătorii, pârcălabii, ispravnicii, vorniceii, membrii acelu sau altui organ

de conducere erau numiți de Poarta otomană. Cât privește evoluția dreptului și despre dreptul electoral – nici pomină [2, pp. 69, 70, 71, 72], [8, p. 152].

Principiile dreptului electoral în timpul regimului fanariot

(sec XVIII – înc. sec. XIX)

Sistemul electiv-ereditar a fost deteriorat. Principalul factor de desemnare a domnitorului devine Imperiul Otoman, care schimba foarte des domnitorii. Astfel, nu mai erau respectate nici un fel de principii electiv-electorale. Dreptul electoral lipsea cu desăvârșire [8, pp. 141], [2, pp. 52, 53, 54, 55, 57, 69, 70, 71], [10, pp. 16-17].

Principiile dreptului electoral în timpul dominației otomane

(mij. sec. XVI – sec. XVII)

Sistemul electiv-ereditar a fost deteriorat. Principalul factor de desemnare a domnitorului devine Imperiul Otoman, care schimba foarte des domnitorii. Astfel, nu mai erau respectate nici un fel de principii electiv-electorale. Dreptul electoral lipsea cu desăvârșire.

Deși au apărut unele izvoare scrise, cum ar fi gramatele cancelariei domnești, despre dreptul electoral și principiile lui încă nu se scria nicăieri [2, pp. 33, 34, 36-42], [9, pp. 109, 113, 114, 115], [8, pp. 65, 67, 68, 77, 82, 83, 115].

Principiile dreptului electoral până la instaurarea dominației otomane

(sec. al XIV-lea – sec. al XVI-lea)

Deși au apărut deja unele izvoare scrise, cum ar fi gramatele cancelariei domnești, despre dreptul electoral și principiile lui încă nu se scria nicăieri.

Principiile dreptului electoral în evul mediu

Obștea se administra pe baze electiv-electorale și își alegea organele de conducere în mod practic, conducându-

se de anumite principii nescrise ale dreptului electoral, cum ar fi: obligativitatea alegerilor, oportunitatea fixării alegerilor, caracterul teritorial al alegerilor.

Principiile dreptului electoral în Dacia romană

Dreptul electoral era interzis sub orice formă.

Apariția normelor de drept electoral nescrise, adoptate ipotetic prin tradiție, datină, obicei, tradiție, uz – cutuma/obicei. Regele era ales în baza principiilor democrației militare.

Principiile dreptului electoral în perioada antică a statului geto-dac

Schema//organigrama „Arborelui genealogic al apariției, dezvoltării și reglementării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova”

Dumitru Jelescu

Concluzii

1. Examinând procesul apariției și dezvoltării principiilor dreptului electoral în Republica Moldova de la origini (sec. VI î.e.n.) și până în prezent, putem constata că aceste principii încă nu sunt formulate și specificate într-un act juridic, realmente ele fiind, de facto, condiții de participare a cetățenilor la alegeri și/sau trăsături ale votului (universal, egal, direct, secret și liber exprimat).

2. În același timp, putem considera că realizările obținute pe parcursul istoriei în acest domeniu au pregătit, totuși, premisele pentru apariția dreptului electoral și a principiilor lui. În acest sens, un rol important l-a jucat obiceiul (dreptul cutumiar), în care, de rând cu alte principii nescrise, se aplicau la nivel empiric (experimental) și unele principii ale dreptului electoral – obligativitatea desfășurării unor alegeri, periodicitatea lor, competitivitatea candidaților, oportunitatea fixării alegerilor.

3. Datorită obiceiului îndelungat de milenii de a aplica anumite reguli de alegere în anumite pos-

turi și/sau organe de conducere, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost posibilă adoptarea primei Legi electorale (1864) și a primei Constituții românești (1866), în care au fost reflectate unele caracteristici ale votului (universal, direct, secret).

4. Odată cu adoptarea Constituției României din 1923, pe lângă trăsăturile votului universal, egal, direct și secret a mai fost proclamată și obligativitatea votului, care s-a menținut până la adoptarea Constituțiilor socialiste ce au acționat pe teritoriul Republicii Moldova.

5. Începând cu Constituția R.A.S.S.M. din 1938 și finisând cu cea a R.S.S.M. din 1978, fiind în componența Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, în Republica Moldova a fost proclamat votul universal, egal, direct și secret, revenind astfel la situația Constituției din 1923.

6. Proclamarea suveranității și independenței statului Republica Moldova la 27 august 1991 a pus baza constituirii dreptului electoral și a principiilor lui.

7. Constituția Republicii Moldova (1994) a creat condiții nu numai pentru dezvoltarea mecanismului național de asigurare a drepturilor și libertăților electorale, dar a reglementat și dreptul de a aplica standardele și principiile democratice internaționale în domeniul electoral (votul universal, egal, direct, secret și liber exprimat).

8. La consolidarea dreptului electoral și la crearea premiselor apariției principiilor dreptului electoral a contribuit adoptarea Codului electoral al RM (1997).

9. Istoria propriu-zisă a principiilor dreptului electoral în RM începe odată cu formularea problemei recunoașterii acestora în Constituția RM (I. Guceac, 2005; T. Cârnaț, 2010).

10. Analizând și sintetizând cunoștințele despre geneza, dezvoltarea și reglementarea juridică a principiilor dreptului electoral, în general, cât și despre principiile totalizării și verificării rezultatelor votării, în particular, în preistoria, istoria și actualitatea

sa [25; 26], am obținut Arborele genealogic al principiilor dreptului electoral în Republica Moldova de la origini până în prezent. Reprezentarea lui sub formă grafică/schematică ilustrează și facilitează înțelegerea dezvoltării dialectice a acestor principii în RM în trecut, prezent și viitor.

Referințe bibliografice

1. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Genealogie> (accesat la 02.11.2022).
2. ARAMĂ, Elena. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama, 2003.
3. <http://www.scrivube.com/istorie/formarea-primului-stat-dac-cen53167.php> (accesat la 02.11.2022).
4. *Istoria dreptului românesc*. Coord. Ioan Ceterchi., Vol I. București, 1980.
5. http://ro.wikipedia.org/wiki/Divide_et_impera (accesat la 02.11.2022).
6. DVORACEK, Maria. *Istoria dreptului românesc*. Iași: Editura fundației „Chemarea”, 1992.
7. <http://biblioteca.regielive.ro/referate/drept/legatarii-61371.html> (accesat la 02.11.2022).
8. CERNEA, Emil, MOLCUȚ, Emil. *Istoria statului și dreptului românesc*. București: Press Mihaela S.R.L., 1999.
9. VOICU, Costică, AMUZA, Ioan T., STANCIU, Bogdan. *Istoria statului și dreptului românesc*. Curs universitar. București: Silvy, 2001, p. 115.
10. *Carte românească de învățătură*. București, 1961, pp. 16-17.
11. *Regulamentul organic al Moldovei*, art. 1279 și *Regulamentul organic al Țării Românești*, art. 212.
12. *Legea electorală din 1864*. „Monitorulu-Jurnalul Oficialu alu Principatelor-Unite-Române” nr.146 din 3/15 iulie 1864.
13. https://www.wikiwand.com/ro/Constitu%C8%9Bia_Rom%C3%A2niei_din_1866 (accesat la 03.11.0.2022).
14. *Constituția României din 1923*. Textul actului publicat în M.O. nr. 282/29 mar. 1923, art. 64.
15. <https://www.scribd.com/doc/296201355/52-Constitua-RASSM-Din-1925> (accesat la 03.11.0.2022).

16. GUCEAC, Ion. *Drept electoral*. Universitatea de Stat din Moldova. Academia de drept din Moldova. – Chișinău: F.E.-P. „Tipografia centrală”, 2005.

17. CĂRNAȚ, Teodor. *Drept Constituțional*. Ediția a II-a (revăzută și adăugită). Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova. Catedra Drept Constituțional și Drept Administrativ. – Chișinău: „Print-Caro” S.R.L., 2010.

18. [https://ro.unionpedia.org/Constitu%C8%9Bia_RASS_Moldovene%C8%99ti_\(1938\)](https://ro.unionpedia.org/Constitu%C8%9Bia_RASS_Moldovene%C8%99ti_(1938)) (accesat la 03.11.0.2022).

19. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-constitutional/capitolul-7-dezvoltarea-constitucionala-a-republicii-moldova/> (accesat la 03.11.0.2022).

20. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-constitutional/capitolul-7-dezvoltarea-constitucionala-a-republicii-moldova/> (accesat la 03.11.0.2022).

21. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-constitutional/capitolul-7-dezvoltarea-constitucionala-a-republicii-moldova/> (accesat la 03.11.0.2022).

22. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18225&lang=ro (accesat la 03.11.0.2022).

23. <https://multimedia.parlament.md/noul-cod-elec->

[toral-al-republicii-moldova-a-fost-adoptat-de-parlament/ ; https://monitorul.gov.md/ro/monitor/2582](https://monitorul.gov.md/ro/monitor/2582) (accesat la 03.11.0.2022 / 27.12.2022).

24. JELESCU, Dumitru, ȚURCAN, Serghei. *Legal regulation of the principles totalization and verification of voting results*. În: Revista cu aparitie online „Perspectives of Law and Public Administration”. International Academic Publisher, Bucharest, Paris, Calgary, 2022. Vol.11, special issue, october 2022. 2nd conference on comparative and international law, Bucharest, Romania, on June 24, 2022. ISSN 2601-7830, ISSN-L 2601-783.

25. JELESCU, Dumitru. *Perioada istorică a principiilor dreptului electoral în Republica Moldova*. În: „Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene”, conferință științifică cu participare internațională (2017; Chișinău). Știința juridică autohtonă prin prisma valorilor și tradițiilor europene. Aportul mediului academic la consolidarea dialogului dintre Republica Moldova și partenerii strategici în contextul crizelor regionale: Conferința științifică cu participare internațională, 18 octombrie 2017. - [Chișinău]: ULIM, 2020, pp. 134-141. - 292 p. - Symposia Professorum, ISBN 978-9975-124-64-5. Antetit.: ISBN 978--9975-3371-9-9.

26. JELESCU, Dumitru. *Preistoria principiilor dreptului electoral în Republica Moldova*. În: Studii Juridice Universitare. 2017, nr.1–2(37-38), pp. 133-148. ISSN 1857-2014.